

MARKTPROGRAMMA VERDUURZAMING DIERLIJKE PRODUCTEN

Wie het ziet, heeft de toekomst.

KetenKennisDialog 'Welke dierlijke producten eten we nog in de toekomst?'

Den Haag, 27 september 2023

'Welke dierlijke producten eten we nog in de toekomst?' Dat was de hamvraag tijdens de KetenKennisDialog van 27 september, georganiseerd door het [Marktprogramma Verduurzaming Dierlijke Producten](#) (VDP) en met dagvoorzitter Marijn Frank. Naar verwachting zullen er op termijn meer groente en fruit, peulvruchten, volkorenproducten en onverzadigde oliën en minder vlees, zuivel en eieren op ons bord liggen. Maar welke dierlijke producten eten we dan nog wel? En hoe worden de dieren gehouden en gevoerd? En wat betekent dat voor de veehouderij, de diervoedersector, keurmerken, de levensmiddelenindustrie en het assortiment in de supermarkt?

Ondersteuning voor ketenprojecten

Bij de bijeenkomst waren deelnemers aanwezig afkomstig uit de dierlijke productieketen van veehouder tot retail, foodservice en horeca, kennis- en onderwijsinstellingen, banken en overheden. Dat is heel mooi, vindt Marijn Frank, onder andere bekend van het televisieprogramma Keuringsdienst van Waarde. Maurits Steverink legt kort uit wat het Marktprogramma VDP de bedrijven in de keten te bieden heeft aan ondersteuning en onderzoek. Samen met alle partners van het marktprogramma is prioriteit gegeven aan het thema milieu en klimaat met de vraag of dit thema ook betrokken kan worden bij het vermarkten, naast dierenwelzijn. Er is al veel aandacht voor het verminderen van de consumptie van dierlijke producten en het marktprogramma bundelt alle krachten voor betere, duurzamere dierlijke producten. Welke dat zijn en afkomstig van welke dieren vergt kennis van het toekomstig voedselsysteem. Daarom is het interessant om meer te horen over het onderzoek van Hannah van Zanten, dat werkt aan een overall visie op het voedsel van de toekomst.

Samenvatting

Onder leiding van Hannah van Zanten heeft een team van Wageningen University & Research een model ontwikkeld om voldoende gezond voedsel te produceren binnen de grenzen van de planeet. Een circulair voedselsysteem, gebaseerd op technologie én ecologie, leidt tot minder broeikasemissies en landgebruik en duurzamer (dierlijke) producten. Voor het invoeren van een circulair voedselsysteem is wel een cultuurverandering nodig, waarvan de ervaring leert dat een stap-voor-stap-benadering de beste resultaten oplevert. Samenwerking tussen alle partijen is daarbij cruciaal en daarin kan het Marktprogramma VDP een rol spelen.

Ook de diervoederindustrie wil bijdragen aan verduurzaming met haar project Duurzaam Diervoeder 2030. De Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie (Nevedi) heeft kritische prestatie-indicatoren geformuleerd om een en ander meetbaar te maken en wil vanaf 2024 aan de slag om de duurzaamheidsambities in de praktijk te realiseren.

MARKTPROGRAMMA VERDUURZAMING DIERLIJKE PRODUCTEN

Wie het ziet, heeft de toekomst.

De verkiezingen van volgend jaar en de tegenstelling Oost- en West-Europa spelen de EU parten bij het vormgeven van het beleid voor de 'farm-to-fork'-strategie en de bevordering van biodiversiteit. Wellicht kan samenwerking in kleiner verband tot meer voortgang leiden.

Redesign the global foodsystem

Samen met haar team ontwikkelde Hannah van Zanten het [Circular Food Systems model](#) (CiFoS), dat in beeld brengt op welke manieren het mogelijk is om voldoende gezond voedsel te produceren binnen de grenzen van de planeet. Zij werkt hieraan als universitair hoofddocent Farming Systems & Ecology aan Wageningen University & Research en als gastdocent Global Development aan de Cornell University in New York.

Het model gaat uit van verschillende verhaallijnen. Een voorbeeld is de [TEDx-presentatie](#) van data-wetenschapper Hannah Ritchie, die oproept vertrouwen te hebben in technologische oplossingen die een einde kunnen maken aan de klimaatverandering en alle mensen op aarde de kans geeft om een goed leven te leiden. De vraag daarbij is wel of deze technologieën voldoende zullen zijn en op tijd beschikbaar komen. Daarom kijkt de onderzoeksgroep ook naar ecologische principes, waarbij de Amerikaanse wetenschapsjournalist Charles C. Mann een van de inspiratiebronnen is. In zijn boek [De Tovenaar en de Profeet](#) bespreekt hij de tegenstelling tussen techno-optimisten en ecologen die inzetten op minder productie en consumptie.

Hannah van Zanten en haar medewerkers zijn ervan overtuigd dat circulaire principes gebaseerd op ecologie én techniek de toekomst hebben. Zij kunnen de mensheid een gezond dieet met voldoende nutriënten bieden, waarbij de grenzen van de planeet, zoals landgebruik en uitstoot van broeikasgassen, niet overschreden worden. Dat kan door binnen Europa bij de keuze van de gewassen rekening te houden met bodem en klimaat in verschillende regio's, het terugbrengen op het land of laten dienen als diervoeder van gewasresten, bijproducten, voedsel- en slachtafval en mest en het verduurzamen van de visserij. Het unieke van het [model](#) is dat het rekening houdt met alle onderdelen van het voedselsysteem en hun onderlinge verbondenheid.

Uitgaande van de cijfers in de huidige situatie, AgriBase, schetst het drie scenario's met voedselproductie volgens circulaire principes. In het eerste, CirAgri, blijft onze consumptie doorgaan volgens het huidige dieet, in het tweede, CirHealth, gaan we gezonder consumeren. In beide gevallen is twee derde minder land nodig en verminderen de broeikasgasemissies met 22 respectievelijk 29 procent. Waar het tweede scenario zich richt op voldoende gezond voedsel voor Europa, is het doel van het laatste scenario, CirPop+, om in Europa zoveel mogelijk gezond voedsel en binnen de grenzen van de planeet te produceren. Daarvan kunnen ook nog eens 767 miljoen mensen buiten Europa eten, maar de broeikasuitstoot gaat dan wel omhoog met 55 procent.

Hannah van Zanten legt uit dat een gezond dieet inhoudt dat de verhouding dierlijk/plantaardig in het menselijke dieet verandert van 60/40 naar 40/60, dat melk, vis en kip relatief belangrijk blijven, maar vleeskoeien en -varkens grotendeels verdwijnen. Ook neemt de teelt van granen af ten gunste van die van eiwitgewassen, zoals sojabonen, en groeit de diversiteit in de gewassen, wat goed is voor de biodiversiteit. De rol van de techniek in de diverse scenario's is onder andere om nieuwe toepassingen te ontwikkelen

MARKTPROGRAMMA VERDUURZAMING DIERLIJKE PRODUCTEN

Wie het ziet, heeft de toekomst.

om reststromen te hergebruiken en bij het opwekken van duurzame energie. Haar conclusie is dat overschakelen op een volledig veganistisch dieet niet nodig is en zelfs niet wenselijk, omdat berekeningen aangeven dat er dan minder efficiënt met reststromen wordt omgegaan, wat suboptimaal is. Een dergelijke conclusie valt alleen te trekken met kennis van de onderlinge samenhang tussen de verschillende onderdelen van het voedselsysteem.

In de ogen van de onderzoeksgroep is een circulair voedselsysteem veelbelovend, maar is het niet vanzelfsprekend dat het ook van de grond komt. Daarvoor zijn maatschappelijke keuzes noodzakelijk. Op de vraag van Marijn Frank wat voor rol de overheid daarin kan spelen, geeft Hannah van Zanten aan dat het van bovenaf opleggen wat haar betreft geen optie is, maar dat haar doel is om tot een breed gedragen systeem te komen. Om dat voor elkaar te krijgen, wil zij met haar groep een Serious Game ontwikkelen, gebaseerd op het CiFoS, waarmee deelnemers als het ware spelenderwijs kunnen bijdragen aan het opnieuw inrichten van het voedselsysteem. En daarmee kunnen spelen, zodat ze zien wat het effect is als je het een doet en het ander niet.

Dit kan ook dienen om het model verder te verfijnen met bijvoorbeeld wijzigingen in gewasopbrengsten als gevolg van verdroging, het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en groene, plantaardige mest, de variatie in de hoeveelheid nutriënten in een bepaalde gewassoort en dierenwelzijn. Volgens Hannah van Zanten is het grootste probleem dat nog niet alle data beschikbaar zijn, maar haar team werkt daar hard aan. De eerste stap is bijvoorbeeld gezet om de effecten van strokenteelt en voedselbossen in kaart te brengen.

Project Duurzaam Diervoeder 2030

[Nevedi](#), de Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie, is vorig jaar gestart met het project Duurzaam Diervoeder 2030. De leden van de brancheorganisatie produceren zo'n 95 procent van alle voer voor landbouwhuisdieren in Nederland. Directeur Henk Flipsen, vertelt dat de branche stappen wil zetten richting kringlooplandbouw en kennis wil benutten om de impact op het milieu te verminderen en te zoeken naar innovatieve oplossingen. De eerste vraag daarbij was om meetbaar te maken wat de huidige situatie is en wat die in de toekomst zou moeten zijn.

Het project [Duurzaam Diervoeder](#) werkt primair met gegevens van Nederlandse veehouders wat betreft nat- en droog- en enkel- en meervoudig voer. De paar procent die boeren zelf voer produceren blijft buiten beschouwing, omdat hun bijdrage lastig is in te schatten. In het najaar van 2022 heeft de sector een voorstel gedaan voor concrete kritische prestatie-indicatoren (KPI's) voor klimaat, biodiversiteit, circulariteit en Europese sourcing van diervoeder. In het voorjaar van 2023 zijn deze afgestemd met een begeleidingscommissie, met vertegenwoordigers van het ministerie van LNV en ketenpartners.

Om een beeld te krijgen van de huidige situatie, is afgelopen zomer een nulmeting gedaan, waarbij 2018 als referentiejaar dient. In het najaar gaat Nevedi met ketenpartijen, zoals zuivelcoöperaties en brancheorganisaties in de varkens-, vleesvee-, kalver- en pluimveehouderij, en de overheid, in gesprek om de ambities voor de verschillende sectoren voor 2030 en 2024 te bepalen.

MARKTPROGRAMMA VERDUURZAMING DIERLIJKE PRODUCTEN

Wie het ziet, heeft de toekomst.

Eind van dit jaar zou dit een monitoringssysteem op moeten leveren met KPI's per sector. Vanaf 2024 zal dit worden gebruikt om vervolgstappen te zetten en indien nodig bij te sturen. Nevedi wil dit op den duur Europees uitrollen, Nederland is hiermee koploper.

Marijn Frank vraagt of de KPI's op alle dieren van toepassing zijn. Dat beaamt Henk Flipsen. Een vraagstuk is wel hoe het zit met voldoende aanvoer van co-producten, omdat die bijvoorbeeld ook in vergisters kunnen worden ingezet, waardoor er concurrentie in de marktvaart naar co-producten ontstaat. Om tot de meest optimale toepassing te komen, is samenwerking tussen alle betrokkenen cruciaal.

Europese beleidsontwikkelingen naar een duurzamer voedselsysteem

Marijn Frank interviewt Carla Boonstra, Landbouwrraad Permanente Vertegenwoordiging van Nederland Europese Unie. Zij legt uit dat dit een post van het ministerie van LNV in de EU is. Speerpunten in het beleid rond dierlijke ketens in de EU zijn gebaseerd op de [Green Deal](#), met name de 'farm-to-fork'-strategie en de bevordering van biodiversiteit. Om de landbouw te vergroenen zijn de afgelopen tijd wel 40 tot 50 voorstellen gedaan, onder andere voor keurmerken, etiketten, duurzaamheidsstandaarden, dierenwelzijn en minder gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Maar, zo geeft Carla Boonstra aan, de uitvoering stagneert enigszins, omdat er volgend jaar Europese verkiezingen zijn. Daardoor zal een raamwerk voor een duurzamer voedselsysteem waarschijnlijk pas daarna vorm gaan krijgen.

Marijn Frank stelt dat Nederland met het Beter Leven keurmerk een voorlopersrol binnen de EU heeft wat betreft dierenwelzijn. Carla Boonstra zegt dat meer landen bezig zijn met dierenwelzijn, maar dat er tussen de verschillende lidstaten nogal wat controverse is en dat er zelfs partijen zijn die graag zouden zien dat de 'farm-to-fork'-strategie de ijskast in gaat. Marijke de Jong van de Dierenbescherming uit haar teleurstelling dat de Europese Commissie haar belofte aan de [Eurogroup for Animals](#) om dit jaar met een aangepast wetsvoorstel voor dierenwelzijn te komen naar verwachting niet na zal komen.

Als één van de oorzaken ziet Carla Boonstra de tweedeling binnen de EU tussen Oost- en West-Europa. In Europa staat de Nederlandse landbouw er niet al te best op, vanwege de intensieve veehouderij en de vervuiling van lucht, water en bodem. Veel Oost-Europese lidstaten zijn daarnaast bang dat vergroening en verduurzaming zal leiden tot minder voedselproductie en gevaar voor de voedselzekerheid en hun concurrentiepositie. De oorlog in Oekraïne heeft dat nog eens versterkt. Bovendien heeft de Brexit ervoor gezorgd dat Nederland niet meer samen binnen de EU kan optrekken met een belangrijke 'partner in crime', het Verenigd Koninkrijk. Wellicht is er voortgang te boeken door vanuit Nederland in kleiner verband, bijvoorbeeld met Duitsland, Denemarken en België, samen te gaan werken aan de positionering en de markt van duurzamere concepten.

Maar voor een ander eetpatroon is ook een cultuurverandering nodig, aanpassen van wet- en regelgeving is niet voldoende. Het [Beter Leven keurmerk](#), dat zich richt op de verbetering van het dierenwelzijn, is een voorbeeld van hoe je de consument mee kan nemen om meer te betalen voor een diervriendelijker product. Het lijkt Carla Boonstra een goed idee om Hannah van Zanten bij de Commissie uit te nodigen om haar model te presenteren en te laten zien dat de voedselproductie niet omlaag hoeft te gaan bij een

MARKTPROGRAMMA VERDUURZAMING DIERLIJKE PRODUCTEN

Wie het ziet, heeft de toekomst.

gezonder en duurzamer dieet en ook op de lange termijn uit kan.

Paneldiscussie met Hannah van Zanten, Henk Flipsen, Marijke de Jong (Dierenbescherming) en Jennifer Muller (manager duurzaamheid bij CBL)

Marijke de Jong neemt uit de masterclass van Hannah van Zanten mee dat systeemdenken aan de ene kant inspirerend, maar aan de andere kant ook confronterend is. Dat vraagt om een benadering met kleine stapjes, zoals ook met het Beter Leven keurmerk is gebeurd. Haar ervaring is dat dit op de lange termijn goed werkt en dat een dergelijke aanpak ook effectief zou kunnen zijn voor andere criteria dan dierenwelzijn. Daarbij is het van belang om realistisch te blijven: zo pleit de Dierenbescherming niet voor het uitbannen van alle vlees, maar wel om minder én beter vlees te eten met aandacht voor natuur, milieu en dierenwelzijn.

Dat laatste botst soms met klimaateisen. Het heeft geen zin om dat te ontkennen, maar vraagt juist om op zoek te gaan naar optimalisering op beide fronten. Als voorbeeld noemt Marijke de Jong het scheiden van mest en urine in veestallen, wat ook bijdraagt aan het dierenwelzijn. Anderzijds ziet de Dierenbescherming dieren het liefst buiten. Een knelpunt is soms wel dat vergunningverlening en milieuwetgeving soms niet meer passen bij de huidige situatie. Marijke de Jong vindt het een gemiste kans dat supermarkten hun best hebben gedaan om vanaf dit jaar alleen nog minimaal 1 ster Beter Leven kipproducten te verkopen, terwijl die intentie vastloopt op vergunningen. Zij roept de overheid op om hierin meer te faciliteren.

Jennifer Muller vindt het model van Hannah van Zanten heel interessant. Ze vindt een gezamenlijke visie over integrale verduurzaming (zowel milieu, natuur als dierenwelzijn) belangrijk, waarbij de overheid de randvoorwaarden schept om deze samen met partijen in de voedselketen te realiseren. Als belangrijk aandachtspunt noemt zij, net als Marijke de Jong, dat vergunningen beschikbaar moeten zijn om de benodigde verduurzamingsstappen te kunnen zetten. Zij noemt de waardevolle bijdrage die het Marktprogramma VDP kan spelen om alle schakels met elkaar te verbinden.

Het Centraal Bureau Levensmiddelenhandel (CBL) heeft eerder dit jaar het initiatief de 'bodem omhoog' gelanceerd. Dit initiatief betreft een minimum duurzaamheidsstandaard op milieu, natuur en dierenwelzijn voor versproducten van Nederlandse bodem, inclusief een goed verdienmodel voor boeren en tuinders. Om dergelijke initiatieven te laten slagen moet er een markt voor zijn. Daarom moeten alle ketenpartijen samen kijken hoe ze duurzamere producten aantrekkelijker kunnen maken, onder meer voor de consument. Deze samenwerking kan onder meer vanuit het Marktprogramma VDP plaatsvinden. Communicatie over duurzaamheidskenmerken van producten is hierbij van groot belang. Daarbij kunnen succesverhalen als voorbeeld dienen, bijvoorbeeld dat van retailketen Plus, die onder haar huismerk biologische zuivel en aardappelen verkoopt tegen dezelfde prijs als gangbare producten, met een goede prijs voor de boer.

Dat geldt bijvoorbeeld ook voor co-producten die populairder zouden kunnen worden dan het oorspronkelijke hoofdproduct. De overheid zou wat betreft Henk Flipsen haar rol moeten pakken en sturen in wie de eigenaar is van zowel de hoofd- als de bij- en restproducten. Als voorbeeld noemt hij de financiering van investeringen in duurzaamheid en de termijn waarop deze afgeschreven mogen worden. Een heikel punt is bijvoorbeeld

MARKTPROGRAMMA VERDUURZAMING DIERLIJKE PRODUCTEN

Wie het ziet, heeft de toekomst.

ook de huidige focus op een efficiënte voerconversie, terwijl circulaire landbouw en dierenwelzijn om andere speerpunten vragen. Volgens Henk Flipsen is het vooral afhankelijk van de markt of het mogelijk is om zo'n verandering door te voeren.

Het is duidelijk dat een overgang naar circulaire landbouw kosten met zich meebrengt. Een veelgehoorde opmerking is dat Oost-Europa minder strenge regels heeft, terwijl wij nu al met een lagere milieu-impact werken. Hannah van Zanten ziet dit als een kans om kennis te exporteren en tegelijk kritisch te blijven op de milieu-impact die het heeft om voedsel over grote afstanden te transporteren. Jennifer Muller geeft aan dat het juridisch niet mogelijk is om collectief import te weren, maar dat de supermarktbranche zich inzet voor verduurzaming van de Nederlandse voedselketen, inclusief een gunstig verdienmodel voor boeren en tuinders. Daarin is ook een rol weggelegd voor vierkantsverwaardiging, waarin ook de duurzaamheid van bewerkte producten als vleeswaren, melkpoeder of honden- en kattenvoer wordt meegenomen.

Conclusie

Het CiFoS-model biedt veel aanknopingspunten voor alle ketenpartijen die duurzamere dierlijke producten willen produceren, vermarkten of verkopen. Dat betekent wel dat het menu op ons bord er anders uit zal gaan zien, met onder andere minder rood vlees en meer plantaardige producten. Circulaire landbouw slaat daarbij twee vliegen in één klap: de landbouw blijft binnen de grenzen van wat de planeet aankan en consumenten gaan gezonder en duurzamer eten. Daar zitten natuurlijk wel de nodige haken en ogen aan, maar het CiFoS-model is een eerste aanzet om tot inzicht in de gewenste verandering te komen. Hannah van Zanten stelt dat de drie ontwikkelde scenario's als het ware extremen laten zien op een continuüm. Met haar team gaat zij het model nog verder doorontwikkelen en verfijnen en zij staat open voor suggesties. Met een Serious Game wil zij het model toegankelijker en laagdrempeliger maken en daarmee een nieuwe impuls geven aan de transitie naar circulaire landbouw.

Het Marktprogramma Verduurzaming Dierlijke Producten verwelkomt graag nieuwe ideeën of vragen om ondersteuning. Over de voortgang is te lezen in de maandelijkse nieuwsbrief en via [LinkedIn](#).

Meer informatie

Meer weten over het over het Marktprogramma VDP? Ga dan naar [onze website](#)! Wilt u op de hoogte blijven van nieuws, activiteiten en ontwikkelingen van het Marktprogramma? Volg ons op LinkedIn en vraag [de nieuwsbrief](#) aan. Vragen over dit persbericht kunt u richten aan Maurits Steverink via 06-51986693 of maurits@truefood.nl.